WARIES MISDAADREEKS · Nº 230

Moutwijn in Schiedam

De zaak van de gekraakte branderijkluis

KRANTENARCHIEF VAN EEN COLD CASE

Misdaadpuzzel · los de zaak zelf op

UITGEVERIJ WARIES

Waarom dit archief opnieuw openging

Op dinsdag 9 december 2025 stond in de catalogus van een Rotterdams veilinghuis een klein zwart boek: het receptboek van branderij De Kraanvogel aan de Lange Haven in Schiedam. Hetzelfde boek dat op zaterdagavond 13 november 1954 uit de brandkast van de firma verdween, samen met 6.850 gulden. Het boek kwam ‘uit een nalatenschap’. Niemand had het in zeventig jaar gezien.

Ik ben archivaris van de Stichting Krantenarchief De Havenpost. Die stichting bewaart sinds 1982 alles wat het Schiedamse dagblad De Havenpost tussen 1921 en 1981 drukte, met de knipselmappen van de redactie, en wat later aan ons werd geschonken. Over de kraak bij De Kraanvogel hebben wij een dikke map. Hij lag al jaren in het depot.

Toen de veilingcatalogus verscheen, belde Mirthe de Gruijter mij. Haar grootvader was de stoker die in 1954 werd opgepakt, in 1955 werd vrijgesproken, en zijn hele verdere leven ‘de kraker’ bleef. Zij vroeg mij de stukken nog één keer naast elkaar te leggen. Dat heb ik gedaan. Het resultaat ligt voor u.

Hoe het archief is ingedeeld

De stukken zitten in zes mappen, op volgorde van tijd: van de eerste krantenberichten in november 1954 tot het onderzoek van dit voorjaar. Elk stuk heeft een nummer (1.1, 1.2 … 6.6) en een kopregel met de bron en de datum. Vóór elke map staat een inventaris, met een korte notitie van mij.

Ik heb de stukken laten zoals ze verschenen. Kranten maken fouten, mensen vergissen zich, en sommigen liegen. Waar een krant een naam afkortte, heb ik dat zo gelaten. Wat u leest, is wat de lezers van toen lazen, aangevuld met wat er later boven water kwam.

Eén waarschuwing. Bijna iedereen in dit archief heeft over die avond iets verzwegen of verdraaid. De meesten deden dat om redenen die niets met de kraak te maken hadden. Eén niet.

Floor Hagenbeek
archivaris, Stichting Krantenarchief De Havenpost
Schiedam, mei 2026

Aan de lezer

Dit is een puzzelboek, geen roman. U krijgt geen verteller die u bij de hand neemt, maar een archief: krantenknipsels, advertenties, een rechtbankverslag, interviews, een veilingcatalogus, een brief en een technisch rapport. Daarin zit alles wat u nodig hebt om te ontdekken wat er op zaterdagavond 13 november 1954 bij De Kraanvogel gebeurde. Niets wat u nodig hebt, staat alleen in de oplossing.

De zes vragen

1. Wie heeft de brandkast van De Kraanvogel geopend?
2. Hoe kwam die persoon het pand binnen, en hoe ging de kast open?
3. Waarom zitten er gaten in de deur van de kast, en wanneer zijn ze geboord?
4. Welke uitspraak over die avond verraadt de dader, en waarom kan die niet kloppen?
5. Ook anderen logen of zwegen over die avond. Wie, waarover, en waarom kunnen zij de kast niet geopend hebben?
6. Waar is het receptboek gebleven, en waarom smaakt Oude Kraan toch bijna als Kraanvogel?

Zo gaat u te werk

- Lees de zes mappen in volgorde. Maak aantekeningen; de werkbladen achterin (vanaf p. 66) helpen daarbij.
- Let op tijden, plekken en wie wat kon weten. Een detail dat in het ene stuk terloops valt, kan in een ander stuk ineens betekenis krijgen.
- Vul het antwoordformulier in (p. 74). Zit u vast? Achterin staan hints in drie niveaus, op hun kop gedrukt, zodat u niet per ongeluk te veel leest.
- Pas als alles is ingevuld, opent u de verzegelde oplossing (p. 80).

Speelduur: twee tot vier uur. Het boek is goed alleen te spelen, maar ook samen: lees dan om beurten voor en leg uw aantekeningen naast elkaar.

Wie is wie

Leeftijden en functies zoals in november 1954, tenzij anders vermeld. Deze lijst is een geheugensteun van de archivaris en zegt niets over schuld of onschuld.

Naam	Leeftijd	Wie
Henk Brakelmans	53	directeur-eigenaar van Brakelmans & Zn., branderij De Kraanvogel, Lange Haven; woont aan de Westvest
Adriaan Brakelmans	27	zijn zoon, procuratiehouder bij de firma
Johanna (Jo) Spaan	29	boekhoudster van de firma; lid van tekengenootschap Wiek & Penseel
Kees Lagendijk	45	meesterbrander van De Kraanvogel, daar in dienst sinds 1925
Mathijs (Thijs) de Gruijter	24	stoker van De Kraanvogel, in de krant ‘M. de G.’
Gerrit Oosterling	42	directeur van distilleerderij Oosterling & Co., De Blauwe Reiger
Bart Kortlever	38	brandkastenhandelaar te Rotterdam
G. Zwanenburg-Bal		buurvrouw aan de overkant van de Lange Haven
P. Hoogenraad		voorzitter van Wiek & Penseel
Gerard Pijpers		lid van Wiek & Penseel, fotograaf
Floor Hagenbeek		archivaris, 2026
Mirthe de Gruijter		kleindochter van Thijs, 2026
D. Ramdin		deskundige sloten en kluizen, 2026

Een paar woorden

branderij	bedrijf waar uit graan moutwijn wordt gestookt; vaak ook distilleerderij, die er jenever van maakt
inbanken	het vuur onder een ketel zo afdekken dat het zacht doorsmeult, bijvoorbeeld over het weekend
stelling	de houten omloop rond een hoge molen, vanwaar de molenaar de wieken bedient
procuratiehouder	employé die namens de firma mag tekenen
kantongerecht	rechter voor kleine overtredingen; de krant drukte de uitspraken wekelijks af

Inhoud

Aan de lezer 4

Map 1 · De kraak · 1954 8

Map 2 · De rechtszaak · 1955 24

Map 3 · Na de kraak · 1956–1962 31

Map 4 · Vijfentwintig jaar later · 1979 39

Map 5 · Stemmen van later · 1981–1998 48

Map 6 · Het boekje komt boven · 2025–2026 56

Werkbladen 66

Antwoordformulier 74

Hints 77

Verzegelde oplossing 80

Nawoord 85

Map 1

De kraak

NOVEMBER EN DECEMBER 1954

INVENTARIS

1.1	di 16-11-1954	De Havenpost, voorpagina: de kraak ontdekt
1.2	di 16-11-1954	De Havenpost: gesprek met directeur H. Brakelmans
1.3	di 16-11-1954	De Havenpost: Wat is moutwijn? (achtergrond)
1.4	di 16-11-1954	Rotterdams Avondnieuws: inval in speelhol
1.5	wo 17-11-1954	De Havenpost: stoker aangehouden
1.6	wo 17-11-1954	De Havenpost: Uit de stad (kort nieuws)
1.7	do 18-11-1954	De Havenpost: ingezonden brief van een buurvrouw
1.8	vr 19-11-1954	De Havenpost: raadscommissie over De Noord
1.9	za 20-11-1954	De Havenpost: Verenigingsnieuws, Wiek & Penseel
1.10	za 20-11-1954	De Havenpost: advertenties
1.11	za 27-11-1954	De Havenpost: Stadsgesprek
1.12	za 04-12-1954	De Havenpost: een nacht met De Wakende Haan
1.13	dec. 1954	De Ketelbode (vakblad): kroniek en advertenties
1.14	za 11-12-1954	De Havenpost: beloning verdubbeld
1.15	za 18-12-1954	De Havenpost: hoofdartikel

NOTITIE VAN DE ARCHIVARIS

Alles wat de kranten in de eerste weken na de kraak drukten, zoals het verscheen. De nummering (1.1, 1.2 ...) is van mij.

1.1 DE HAVENPOST dinsdag 16 november 1954, blz. 1

De Havenpost

Dagblad voor Schiedam, Kethel en omstreken · 34e jaargang, No. 9918 · Dinsdag 16 November 1954 · 12 cent

Brandkast van branderij De Kraanvogel opengebroken

Geheim receptboekje en ruim zesduizend gulden verdwenen. Inbraak ontdekt door stoker op maandagochtend.

SCHIEDAM. In het kantoor van de branderij en distilleerderij De Kraanvogel van de firma Brakelmans & Zn. aan de Lange Haven is in de nacht van zaterdag op zondag, of in de loop van zondag, de brandkast opengebroken. Uit de kast verdwenen een bedrag van ***f* 6.850** aan bankpapier, dat bestemd was voor de afrekening met de graanhandel op maandag, en een in zwart linnen gebonden schrift uit 1898, waarin het recept van de bekende Kraanvogeljenever staat opgetekend. Volgens de firma is het boekje ‘voor geen geld te vervangen’.

De inbraak werd maandagochtend om zeven uur ontdekt door de 24-jarige stoker van het bedrijf, die als eerste binnenkomt om de stoomketel op te stoken. Hij vond, zo verklaarde hij tegenover de politie, de zijdeur in de steeg naast het pand wel dicht maar niet op slot gedraaid, en zag boven de kantoordeur openstaan. De brandkast stond open. In de stalen deur zaten links van de draaischijf twee geboorde gaten; de ring van de schijf was losgeslagen. Op de vloer lagen ijzerkrullen.

Directeur H. Brakelmans was om twintig over zeven ter plaatse, de politie om twintig voor acht. Een rechercheur uit Rotterdam is aan het onderzoek toegevoegd.

Zaterdagavond nog in orde

Het bedrijf ligt sinds zaterdagmiddag twaalf uur stil, zoals iedere week. Op zaterdagavond komt de meesterbrander, de heer K. Lagendijk, het vuur onder de stoomketel ‘inbanken’, zodat de ketel maandag niet koud staat. Hij was er van tien uur tot twintig over tien. ‘Om kwart over tien ben ik nog even naar boven geweest, zoals altijd. De kantoordeur zat dicht, er was niets bijzonders. Om twintig over tien heb ik de zijdeur dichtgetrokken en op slot gedraaid,’ aldus de heer Lagendijk.

1.2 DE HAVENPOST dinsdag 16 november 1954, blz. 1

‘Het recept is de ziel van ons huis’

Directeur Brakelmans over de inbraak: ‘Wie dit deed, wist precies wat hij zocht.’

De heer H. Brakelmans (53) ontving ons maandagmiddag in zijn kantoor, waar de opengebroken kast nog onaangeroerd stond. ‘Kijkt u maar, maar raakt u niets aan. De politie komt morgen nog met een man voor de vingerafdrukken.’

Het is een Engelse brandkast, in 1921 nog door de vorige eigenaar gekocht en in 1933 met het pand overgenomen, met een sleutelslot én een slot met vier letterringen. ‘Om de kast te openen heeft men de sleutel nodig en de juiste combinatie. De sleutel draag ik altijd bij me, aan mijn ring. Alleen toen ik in oktober een week voor de graaninkoop in Hamburg zat, van maandag de achttiende tot vrijdag de tweeëntwintigste, heeft juffrouw Spaan, onze boekhoudster, hem voor mij bewaard. Iemand moet toch bij de kas kunnen.’

En de combinatie? ‘Die kennen alleen zij en ik. Ik heb op maandag 1 november de kast laten nazien door een monteur van een Rotterdamse brandkastenhandel, en hem op mijn verzoek een nieuwe combinatie laten instellen; de oude stamde nog van na de oorlog. Hij heeft de kast die middag van half twee tot vijf onder handen gehad. Hij heeft ook meteen een versleten hefboompje in het sleutelslot vervangen en mijn sleutel daarop bijgevijld; die sleutel had hij al die tijd in handen. Dat is nu eenmaal zijn vak. Daarna kende alleen ik het nieuwe woord, en heb ik het juffrouw Spaan gezegd.’

‘Dat is geen gewone inbreker’

‘Een gewone inbreker had alleen het geld gepakt. Het boekje lag in het binnenkastje, onder de kasboeken. Wie dit deed, wist precies wat hij zocht.’ Over het recept zelf wil de heer Brakelmans weinig kwijt. ‘Het staat in dat boekje sinds 1898. Toen mijn vader en ik in 1933 de branderij van de vorige eigenaar overnamen, ging het boekje mee: met het recept, met de ketels, met de naam. De kraanvogel staat al vijfenvijftig jaar op onze kruiken.’

Waar was de heer Brakelmans zelf op zaterdagavond? ‘Thuis, aan de Westvest. Ik ben de hele avond niet de deur uit geweest. Mijn zoon Adriaan, die bij ons procuratiehouder is, was die avond uit; hij is jong.’

Het geld was verzekerd, het boekje niet. ‘Hoe verzeker je een smaak?’ vraagt de directeur. ‘Ik

1.4 ROTTERDAMS AVONDNIEUWS dinsdag 16 november 1954

Rotterdams Avondnieuws

Dinsdag 16 November 1954 · Stadsnieuws

Inval in speelhol in de binnenstad

Zaterdagavond heeft de Rotterdamse politie een inval gedaan in een bovenhuis in de binnenstad, waar volgens de recherche al maanden om hoge bedragen werd gekaart en gedobbeld. Rechercheurs hielden het pand vanaf kwart voor tien in het oog. In die tijd ging niemand naar binnen of naar buiten. Om vijf over elf volgde de inval. Veertien bezoekers werden bekeurd, onder wie een 27-jarige procuratiehouder uit Schiedam en een kapper uit Delfshaven. De houder van het hol, een 51-jarige Rotterdammer, werd ingesloten. Er werd ruim negenhonderd gulden in beslag genomen, benevens een roulettewiel ‘van zeer slechte kwaliteit’, aldus een rechercheur.

1.5 DE HAVENPOST woensdag 17 november 1954, blz. 1

Stoker van De Kraanvogel aangehouden

24-jarige Schiedammer eerder veroordeeld. Moeder: ‘Hij ging om half elf de deur uit.’

In verband met de inbraak in de branderij De Kraanvogel aan de Lange Haven is woensdagochtend de 24-jarige stoker van het bedrijf, M. de G., aangehouden. Het is dezelfde man die maandagochtend de inbraak ontdekte.

Volgens de politie heeft de stoker een sleutel van de zijdeur, en is hij in 1951 veroordeeld wegens diefstal van koper uit een loods aan de Buitenhaven. Hij verklaarde zaterdagavond vanaf tien uur thuis in bed te hebben gelegen. Zijn moeder heeft echter verklaard dat haar zoon na een woordenwisseling met zijn vader om ongeveer half elf het huis verliet en pas laat in de nacht thuiskwam. ‘Waar hij was, wil hij niet zeggen. Hij is geen dief meer, dat weet ik zeker,’ zei de vrouw tegen onze verslaggever. Het geld en het receptboekje zijn bij een huiszoeking niet gevonden.

De politie acht het van belang dat de zijdeur zaterdagavond om 23.20 uur niet op slot zat, terwijl de meesterbrander verklaart haar om 22.20 uur te hebben afgesloten. ‘Wie na de meesterbrander binnenkwam, had dus een sleutel,’ aldus een woord-